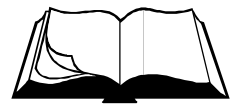

מִי יֵרֵם הָיִם

"אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה לבד" (ברכות ח').

סיון תשע"ו

שאלות המצוות

גליון 290

ההלכות זערכו ע"י הרב יהודה אריה הלוי דינר שליט"א - רב ביהכ"ל זצ"ל "דברי שיר" ב"ב

סעיף ו'), ובמשנ"ב (סי"ק כ"ב), ואם אכל כדי שביעה לבד, ואין בו אכילת כזית (כדי אכילת פרס) יש סוברים שחייב ברכת המזון, כיון שיש כאן 'שביעה' (פמ"ג, מובא במשנ"ב סי' ר"י סי"ק א'), ויש חולקים וסוברים שמן התורה צריך 'שביעה' וגם לפחות אכילה של כזית אחד כדי אכילת פרס, דכתיב "ואכלת ושבעת" ("שער הציון" שם סי"ק י'). לפי"ז בנד"ד שיש כאן אכילת כדי שביעה אבל אין כאן אכילת כזית יש כאן ספק חיוב, ויבקש מאחר להוציא (ונחלקו האחרונים אי אמרינן בזה ספק דאורייתא לחומרא, וכמבואר בשו"ע סי' ר"י סעיף ב'), לענין מי שלא יודע אם בירך או לא, ע"י שם, או שאני התם שהיה ודאי חיוב ברכת המזון מן התורה, וספק אם קיים חיובו, משא"כ בזה שיש ספק אם נתחייב, ויל"ע).

ארוחת בוקר לפני האכלה של תולעי משי

שאלה: גננת הגיעה לגן ושכחה להביא עלי תות טריים לתת לתולעי משי כפי שעושה כל יום, האם מותר לה לאכול את ארוחת הבוקר שלה בנ או לא?
יסוד השאלה הוא שאסור לאדם לאכול לפני שנותן לבהמות ולחיות, וכמבואר בשו"ע (סי' קס"ז סעיף ו', ובמשנ"ב סי"ק מ'), ויש בזה איסור תורה ("מגן אברהם" סי' רע"א סי"ק י"ב), ולפי"ז בנד"ד לכאורה אסור לגננת לאכול כל בוקר עד שמאכילה את תולעי המשי.
תשובה: כל זה אם אפשר להשיג את האוכל עבור תולעי המשי, אבל בזה שהיא לא יכולה לעזוב את הילדים וללכת להביא אוכל, וכן כגון שהחנות סגורה עד לאחר הצהריים, אזי מותר לבעלים לאכול בינתיים.

"שיר המעלות" או "על נהרות בבל"

שאלה: כל סעודה אומרים "על נהרות בבל", בשבתות ובחגים שאין אומרים תחנון (יו"ט, ר"ח, חוה"מ ועוד), אומרים "שיר המעלות בשבט ה' את ציון" (משנ"ב סי' א"י סי"ק י"ג), וכן בערב שבת או ערב ר"ח לאחר מנחה (אחר חצות) אומרים "שיר המעלות" (הגה"ת רע"א שם בשם הפמ"ג). אם אוכל סעודת לחם בר"ח לפני שקיעה ומברך בלילה (שכבר לא ר"ח), ועדיין אומרים "יעלה ויבא", כיון שאכל פת ביום, האם אומרים גם "שיר המעלות" כיון שזו סעודת ר"ח, או מכיון שעכשיו כבר לילה אומרים "על נהרות בבל"?
תשובה: מסתבר שאולינן לפי הזמן העכשיו ולא לפי מתי שאכל, וכיון שעכשיו לילה, וכבר לא הוה ר"ח (אע"פ שאומר "יעלה ויבא"), יאמר "על נהרות בבל" (הגר"ח קניבסקי שליט"א).

קידוש להרבה חולים (תיקון לגליון 289)

שאלה: בליל שבת הולך מחדר לחדר בבית חולים ועושה עבור החולים קידוש על הכוס, ומיד הם אוכלים סעודתם, אבל אינם יכולים לשתות יין כלל, והמקדש שותה בעצמו את כל הכוסות, מהו לענין ברכת "הגפן", וכמה יין צריך לשתות?
תשובה:

א. לענין ברכת "הגפן", כיון שרק המקדש שותה והוא כבר יצא בברכת "הגפן" בחדר הראשון, אין צריך לברך בחדר השני רק ברכת קידוש לבד (וכעין המבואר בשו"ע סי' רע"א סעיף ד' לענין פורס מפה ומקדש, ע"י שם).

ב. לענין שתיית הכוס, אם שותה פחות ממלוא לוגמיו, שהוא רוב רביעית, בדיעבד לא יצא (כמבואר בשו"ע סי' רע"א סעיף י"ג, ומשנ"ב סי"ק ס"ד). ע"כ בכל חדר וחדר שעושה קידוש, צריך המקדש או השומע לשתות לפחות רוב רביעית בכל פעם (ואפשר להקל בזה שמספיק 44 סמ"ק, וכמבואר ב"ביאור הלכה" סי' רע"א סעיף י"ג סוד"ה על רביעית), ולא מועיל זה ששותה "מלוא לוגמיו" בסוף כל הקידושים ביחד, שבכל חדר וחדר יש לו דין קידוש בפני עצמו (הגרש"ז אויערבך זצ"ל, מובא בשש"כ סי' נ"א סי"ק מ"ד).

ג. הא דיכול להוציא החולים הוא דוקא אם הם בעצמם אוכלים לפחות כזית "המוציא" או מזונות עכשיו, כדי לצאת במקום סעודה, אבל אם כבר אכלו מקודם, או יאכלו רק לאחר זמן אין הם יוצאים בזה כלל.

ד. ואפילו אם כולם יכולים לקדש לעצמם בכל זאת מעיקר הדין שיכול לקדש עבורם, ורק לכתחילה המצוה שיקדש בעצמו כיון

לבישת ציצית לאחר שינת צהרים

שאלה: הלך לישון בצהרים והוריד את הטלית קטן, האם צריך לחזור ולברך עליו כשחוזר ולבושו לאחר השינה?
תשובה: איתא בשו"ע (סי' ח' סעיף י"ד) אם פשט טלית על מנת ללבושו מיד צריך לברך, והרמ"א חולק וסובר שאם דעתו ללבושו מיד, אין צריך לברך, ע"י שם. וכן נוהגים בני אשכנז (ע"י משנ"ב סי"ק ל"ח). והנה כל זה כשלא הסיח דעתו ממנו, אבל אם הלך לישון בודאי נחשב היסח הדעת וצריך לברך עליו, אם לא המשיך ללבוש הטלית גם בשעת השינה (הגר"ש אלישיב זצ"ל. והוסיף, שמה שידוע על ה"חזון איש" שהוריד טליתו ביוה"כ לאחר מוסף והלך הביתה, וכשחזר למנחה לא בירך, צ"ל שלא הלך לישון בינתיים דא"כ בודאי היה מברך, ואכן ידוע שה"חזון איש" הלך הביתה ולמד, הגם שהיה צום!).

ציצית מהודקת לבגד

שאלה: קשר את הציצית לכנף הבגד, ועשה קשר ראשון מהודק והתקפל הבגד עד שהוא פחות מקשר אגודל, האם צריך לחזור לפתחו ולקשור מחדש?

תשובה: כיון שבבגד יש שיעור קשר אגודל, אע"פ שע"י קשירה הוא פחות מכך, הרי זה כשר (משנ"ב סי' י"א סי"ק מ"א), וה"חזון איש" הקפיד לכתחילה לעשות דוקא מהודקים ("דינים והנהגות" פ"ב אות ז', וציין לספר "לקט יוסר" שמשמע שלכתחילה יש לעשות כן), וכן בטלית של ה"סטייפלער" (שהגר"ח קניבסקי שליט"א לובש בשעת סנדקאות), הציצית הקשורה שם מהודקת לבגד, וכן בטלית קטן של הגר"ח שליט"א, הקשר מהודק לבגדו.

טעה בסיום ברכת "שים שלום"

שאלה: בסוף חזרת הש"ץ במקום לסיים ולומר "המברך את עמו ישראל בשלום", אמר: "...הבוחר בעמו ישראל בשלום" (וצעקו לו לתקן, אבל כבר עבר שיעור כדי דיבור), האם יצא בזה?
תשובה: עיקר הברכה הוא שקבלנו "שלום" מרביש"ע, וכיון שהזכיר ענין שלום יצא בדיעבד ואין צריך לחזור (הגר"ח קניבסקי שליט"א).

אמר "ותן טל ומטר" ושוב שכח "יעלה ויבא"

שאלה: בראש חודש אמר "יעלה ויבא" וכשהגיע עד אמצע "מודים" נזכר שבטעות אמר "ותן טל ומטר", חזר ל"ברך עלינו" ואמר "ותן ברכה" ולאחר שגמר תפילת שמו"ע נזכר שבפעם השניה לא אמר "יעלה ויבא", האם צריך לחזור ולהתפלל?

יסוד השאלה הוא, היות וברכות של שמו"ע צריכות להיות כסדרן, ונמצא שאמר ברכת "ירצה" עם "יעלה ויבא" לפני ברכת "ברך עלינו", האם צריך לחזור ולהתפלל או לא.

תשובה: פליגי אחרונים במי שאמר "יעלה ויבא" שלא במקומו כגון ב"שימע קולנו" יש סוברים שיצא, וכמו שמצינו שכתב השו"ע (סי' רס"ח סעיף ד') שאם התפלל תפילה של חול והזכיר בו של שבת באיזה מקום, יצא, ("כף החיים" סי' תכ"ב סי"ק א') ויש סוברים שלא יצא משום שצריך לאומרו דוקא בברכת "ירצה" ("חכמת שלמה" על שו"ע שם סעיף א').

ולפי"ז בנד"ד אי נימא שבדיעבד אפשר לאומרו בכל מקום, א"כ אע"פ שברכת "ירצה" א"א לומר לפני ברכת "ברך עלינו", אבל עכ"פ "יעלה ויבא" הרי אמר בתחילה, והר"ז כאילו אמר "יעלה ויבא" לפני ברכת "ברך עלינו" ויש כאן ספק שמא יצא בזה (וכן אמר הגר"ח קניבסקי שליט"א שיתכן שיצא בזה יד"ח).

ברכת כהנים בב' מנינים

שאלה: שני מנינים זה ליד זה (כגון בשטיבלאך), וכהן הולך ממנין למנין לברך ברכת כהנים, האם צריך לברך בכל פעם?

תשובה: איתא בשו"ע (יו"ד סי' כ' סעיף ה') השוחט הרבה בהמות, אם לא הסיח דעתו ביניהם הרי זה מברך ברכת אחת על כולם, וכעין זה איתא בשו"ע (או"ח סי' ח' סעיף י"ב), אם יש לו כמה בגדים של ארבע כנפות שכולם חייבים בציצית, אם לבשם כולם בלא הפסק, והיתה דעתו מתחילה על כולם לא יברך אלא ברכה אחת, ואם מפסיק ביניהם, צריך לברך על כל אחת ואחת, ע"י שם.
ולפי"ז כיון שעשה אותה מצוה כמה פעמים, אם דעתו מראש לעשות כן,

שהוא בקי, אבל בכח"ג שקשה להם, יכול לקדש עבורם (שו"ע סי' רע"ג סעיף ד', משנ"ב ס"ק כ', ו"ביאור הלכה" ד"ה והוא).

איסור משחקים בשבת

שאלה: הרצפה מלאה במשחקים שונים, איך אפשר לאספם או לסדרם בשבת?

תשובה: אם החלקים מפוזרים ומפורדים בחדר, מכיון שכל חתיכה וחתיכה של משחק מונחת במקום אחר, יכול לקחת מכל מין ומין וליתן בקופסא שלו, מכיון שבפועל לא נוגעים אחד בשני אין זה נחשב לתערובת.

אבל אם הם מונחים בערימה אחת או שהוא אוספם ונותנם בערימה אחת, הרי"ז תערובת ואסור לסדרם מין במינו בקופסאות, ומותר לקחת רק את אותו משחק שרוצים לשחק בו עכשיו, ואז יכול לקחת מתוך הערימה שזה נחשב כאוכל מתוך פסולת שמותר לצורך עכשיו (הגר"נ קרליץ שליט"א). ויש עצה לפזר את המשחק ע"י שלוקח כמה חתיכות מכל הבא ליד וזורקן עד שיתפזרו, ואז יכול לקחת כל אחד ואחד ממקומו (הגר"נ אלישיב זצ"ל והגר"נ קרליץ שליט"א, עפ"י הגמרא, שבת ע"ד).

לווה נתן כסף שימשיך המפקיד פקדונו (תיקון לגליון 286)

שאלה: ראובן הפקיד סכום של חמישים אלף ₪ בגמ"ח בית הכנסת, והם הילו אותו הסכום לשמעון. האם מותר לשמעון לשלם כסף לראובן כדי שלא ימשיך משם את כספו, ועי"ז הוא יוכל להמשיך בהלוואה מהגמ"ח או שמא יש בזה איסור רבית ששמעון משלם לראובן כדי ללוות את כספו?

תשובה: איסור רבית הוא דוקא מלווה למלווה, אבל מותר לאדם אחר לשלם כסף לראובן שילוה לשמעון, ובנד"ד אם שמעון היה לוה באופן ישיר מראובן, היה אסור לו לשלם כסף להמשיך את ההלוואה, ויש בזה איסור רבית, אבל היות שראובן הפקיד את הכסף בגמ"ח בית הכנסת, הרי האחריות היא על בית הכנסת, והם המלווים לשמעון, נמצא ששמעון לא לוה את הכסף מראובן, ומותר לו לשלם לראובן כדי שימשיך פקדונו בגמ"ח.

מיהו ה"מלווה" בגמ"ח

אולם כל זה הוא אם אחריות ההלוואה הוא על בעל הגמ"ח, נמצא שה"מלווה" הוא בעל הגמ"ח, או כגון שיש גם תרומות לגמ"ח כנגד סכום ההלוואה, ואם בסוף הלווה לא ישלם, יקחוהו מהתרומות. אבל אם האחריות הוא על בעל הכסף (שהוא המפקיד של הכסף בגמ"ח), ואפילו יש עוד מפקידים בגמ"ח, מ"מ ההפסד יתחלק בין כולם לפי חלקם בגמ"ח, נמצא שה"מלווה" הוא בעל הגמ"ח, ויש כאן איסור תורה, דשמעון נותן כסף לראובן ע"מ שימשיך לו הלוואתו (ופליגי הראשונים אם רבית להרוויח הזמן הוא איסור תורה או רק איסור דרבנן).

ירוש' פי שניים' בכסף של גמ"ח

ועוד נ"מ בזה, אם בעל הכסף שהפקיד בגמ"ח מת, ויש לו בן בכור, האם יורש בזה פי שניים, שדוקא אם מוחזק בכסף יש לו פי שניים, אבל אם הוא מחוסר גובינא, דהיינו שהגמ"ח רק 'חייב לו' כסף, אינו לוקח בזה פי שנים, ולכן אם כסף הגמ"ח שייך למפקדים, הרי"ז כמו שמונח כספו ביד שומר אם יש כסף מונח ביד הגזבר, ויש בו פי שניים, אבל אם בעל הגמ"ח הוא המפקיד ורק 'חייב' כסף למפקדים נחשב כמו ראוי, ואין הבכור נוטל פי שניים.

מחיקת השם ע"ג מכונית

שאלה: היתה רוח גדולה והרבה אבק נאסף על גבי מכונית, אחד כתב את שם הוי"ה על גבי האבק, והוא נראה גנאי, האם מותר למוחקו?

תשובה: מותר למחקו על ידי קטן בגרמא או ע"י גוי, דזה חשיב כתב שאינו של קיימא כאבק דרכים, וגם נכתב שלא לשמה (הגר"נ זילברשטיין שליט"א בשם בעל "שבט הלוי" זצ"ל, ספר "רב רבנן", עמ' קס"א, ועי' שו"ת "חת"ס ליקוטים" ח"ו תשי"ח).

זהירות בענין ממונות

שאלה: כתוב במשנה (ב"ק ב'). ארבעה אבות נזיקין הן השור והבור המבעה וההבער, ומפ' בגמרא, מאי מבעה שמואל אמר שן ורב אמר אדם. ומפ' בגמרא טעמא דשמואל, דכתיב: "אם תבעיון בעיני", ומפרש רש"י לשון תפילה או תשובה. וקשה, למה דוקא כאן נקט רבינו הקדוש לשון זה, הרי עדיף היה להיות במסכת ברכות "חייב מבעה לברך", או במסכת ראש השנה "בא' בתשרי נדון המבעה", שזה מיירי בענין זה?

תשובה: רבינו הקדוש בא לרמז לנו בלשון המשנה כשמגיע לעניני ממונות צריכים זהירות יתירה כדי לא להזיק או לפגוע בשני, ולכן דוקא כאן כתב כן (הגר"א"ל שטיינמן שליט"א והגר"ח קנייבסקי שליט"א).

הראב"ד כתב שרבינו הקדוש כתב דוקא בלשון זה, כדי לרמז ממחלוקת רב ושמואל שכוונתו שן או אדם, שהרי שניהם נכונים (ח' ראב"ד ב"ק ט').

עשה תאונה עם רכב שאול או גנוב

שאלה:

א. ראובן שאל רכב חדש מלוי ועשה אתו תאונה והרכב ניזוק, האם יכול להחזיר את הרכב כמו שהוא ולהוסיף עליו את ההפרש בין מחיר הרכב הניזוק לרכב חדש, או צריך לתת לו רכב חדש?

ב. שמעון לקח רכב חדש מראובן ללא רשות ועשה אתו תאונה והרכב ניזוק, האם יכול להחזיר את הרכב כמו שהוא ולהוסיף עליו את ההפרש בין מחיר הרכב הניזוק לרכב חדש, או צריך לתת לו רכב חדש?

תשובה: איתא בגמרא (ב"ק י"א). אין שמין לא לגנב ולא לגזלן, אבל שואל שמין, והיינו שגנב וגזלן חייבים לשלם דמי כל הגניבה, ולא יכולים להחזיר את השברים ולהוסיף עליהם, משא"כ בשומרים שיכולים להחזיר השברים ולהשלים בכסף עד כדי דמיהם וכן נפסק בשו"ע (חו"מ סי' שני"ד סעיף ה' ובש"ך שם ס"ק ז', וסי' שס"ב סעיף י"ג).

ולפי"ז במקרה א', ראובן ששאל מלוי, יכול להחזיר את הרכב הניזוק ולשלם על זה הדמים כדי שביחד יוכל לקנות רכב חדש.

במקרה ב', שמעון שלקח רכב מלוי בלא רשותו נעשה עליו שם גנב, ומיד נתחייב לשלם דמי כל הרכב, ולא יכול להחזיר את הרכב הניזוק, אלא צריך לשלם דמי רכב חדש, והוא יקח לעצמו את הרכב הניזוק, ויכול למכור אותו ולהשיג ממנו הדמים.

כללי תשלום דמי השדכנות

שאלה: ראובן הציע שידוך לאחיו עבור בנו (בן האח), וביקש מאחיו שמישהו אחר ינהל את המשא ומתן של השידוך ויגמור, וכך היה. כמה צריך לשלם לכל אחד ואחד?

תשובה:

א. הכלל הוא שיש ג' חלקים בשידוך: המציע, המציע, אמצעי שעושה את המשא ומתן והגומר, ולכל אחד מגיע שלישי מהתשלום המקובל באותו מקום על שידוך, ובכל מדינה ומדינה יש לה את המחיר שלה.

ב. לפי"ז אם אחד נתן את ההצעה (לשני הצדדים), ועשה את הקשר ביניהם, והשני עשה את המשא ומתן והגומר, הראשון מקבל שלישי, והשני מקבל שני שלישי, המציע הוא זה שעשה הקשר ביניהם, ולא רק הציע את השם לצד אחד (הגר"נ קרליץ שליט"א).

ג. אם שדכן עשה את התיווך, ובשעת מעשה לא כיוון לקבל כסף, אלא כוונתו היתה לעשותו בחינם (כגון קרוב או חבר טוב), עפ"י דין לא מגיע לו כלום, שהרי"ז כמו פועל שעשה עבודתו על דעת לעשותה בחינם, וא"א לתבוע כסף אח"כ, וחייב להודיע לבעל הבית שעפ"י דין לא מגיע לו כלום, ואם בכל זאת רוצה לשלם, מותר לו לכתחילה לקבלו (הגר"נ קרליץ שליט"א).

ד. אם המציע כיוון להציע לאחיו או לחברו בחינם, אע"פ שלא מגיע לו כלום, יש חיוב לתת כל דמי התיווך לאמצעי ולגומר (שהרי מגיע להם על התיווך, רק שמחלקים בין האחרים, והוי דזה אינו יכול וזה אינו יכול, שמגיע לכל אחד הכל, ורק מחלקים ביניהם וכשאיך אחרים לוקחים הכל).

ה. לפי"ז בנד"ד שאחיו הציע שידוך לשני הצדדים, אם כוונתו מראש היה שישכים לקחת כסף אם יציעו לו, א"כ מגיע לו שלישי מדמי השדכנות, והשני יקבל שני שלישי עבור המשא ומתן וגמר השידוך.

ו. אולם אם מראש האח כיוון לשדך לאחיו בחינם, עפ"י דין לא מגיע לו כלום, אפילו למעשה אבי הבן נתן לו לפניו משורת הדין דמי שלישי התיווך, עדיין זה בגדר מתנה בעלמא, וזה לא יפקיע דמי השדכנות מהשני שעשה את שאר השידוך, מכיון שעפ"י דין הכל מגיע לו באופן זה וכנ"ל.

שער חשמלי בפתח החצר

שאלה: שבעה דיירים רוצים לעשות שער חשמלי לרכב בכניסה לחצר, ושני דיירים לא מעוניינים בזה. האם אפשר לחייבם להשתתף בהוצאה?

תשובה: בחצר משותפת שאזלינן בתר רוב כדי לקבוע מה לעשות, זה רק לגבי דברים המקובלים בכל חצר, אבל שער חשמלי שאינו מקובל ברוב הבנינים, א"א לחייב המיעוט להשתתף בזה. אמנם יש להבחין בין ב' אופנים:

א. אם אין למיעוט רכב כלל, אפשר לרוב המעוניינים להתקין שער חשמלי על חשבונם, אבל חייבים להשאיר מקום רחב בשפע כדי שאפשר יהיה להיכנס לחצר (אפילו עם עגלה), גם כשהשער סגור.

ב. אם גם למיעוט שאינו מעוניין יש רכב, חייבים לתת להם 'שלט' כדי לפתוח את השער להכניס את רכבם, ואפשר לבקש מהם שישתתפו במקצת מההוצאות, כמה שבאמת שווה להם ההנאה מן השער.